

High-Tech za Żelazną
Kurtyną. Elektronika,
komputery i systemy
sterowania w PRL,
Katowice, Centrum
Edukacyjne IPN Oddz.
w Katowicach
„Przystanek Historia”,
23-24 września

W dniach 23-24 września w nowo-otwartym Centrum Edukacyjnym Oddziału IPN w Katowicach odbyły się obrady konferencji pt. High Tech za „Żelazną kurtyną”. Elektronika, komputery i systemy sterowania w PRL.

dr Mirosław Sikora
9 października 2015 16:43

komentarze (1)

Call for papers na konferencje rozesłane zostało w lutym tego roku, i do końca maja do udziału zgłosiło się niemal 50 zainteresowanych, reprezentujących **kluczowe** ośrodki naukowe, w tym m.in. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, a także Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Na podkreślenie zasługuje także przekrój przez profesje i doświadczenie zawodowe prelegentów. **Obok inżynierów elektroników i informatyków, zasiedli ekonomiści, historycy, filolodzy, socjologowie oraz kulturoznawcy.** Niektórzy spoglądali na mikroelektronikę i systemy sterowania, rozwijane w PRL nie tylko przez pryzmat studiów teoretycznych, lecz własnych doświadczeń i pracy z tymi systemami. Nie brakowało zwłaszcza byłych pracowników katowickiego Centrum Naukowo-Produkcyjnego Systemów Sterowania MERA-STER w Katowicach (jak choćby kierownik biura konstrukcyjnego mgr inż. Romuald Jakóbiec), a także osób związanych w trakcie swojej kariery z wrocławskimi zakładami ELWRO. W ostatniej chwili do programu dokooptowany został również mgr inż. Piotr Dumania, obecnie Zastępca Dyrektora ds. Badań Przemysłowych i Wdrożeń Instytutu Techniki Elektronowej, który podzielił się obserwacjami na temat wdrażania do produkcji podzespołów mikroelektronicznych przez Naukowo-Produkcyjne Centrum Półprzewodników CEMI. **Reprezentowane były też różne pokolenia badaczy.** Poza insiderami, którzy sami współtworzyli oprogramowanie i konstruowali urządzenia w PRL, wśród uczestników obecni byli młodzi naukowcy, w tym na przykład socjologowie i kulturoznawcy, którzy spoglądali na dawne technologie przez pryzmat ich współczesnej recepcji w społeczeństwie polskim (np. nostalgia za urządzeniami UNITRA). Oprócz aktywnych uczestników, których w obradach wzięło udział ostatecznie ponad czterdziestu, na salę trafiło kilkudziesięciu biernych uczestników, zafascynowanych historią polskiej elektroniki i jej kontekstami. Zainteresowaniem młodych cieszyła się zwłaszcza sesja poświęcona przenikaniu komputerów i teorii informatycznych do popkultury PRL, zwłaszcza za sprawą Stanisława Lema. Entuzjazm wzbudziło m. in. wystąpienie językoznawcy mgr. Szymona Kukulaka z UJ.

Wykład wprowadzający, ukazujący w niezwykle holistycznym i tym samym intrygującym ujęciu, proces implementowania nowych technologii w krajach rozwijających się, czy też znajdujących się w pogoni za wiodącymi gospodarkami świata, wygłosił Edwin Bendyk, uznany propagator i teoretyk współczesnych technologii informacyjnych. Również dr Tomasz Kulisiewicz reprezentujący Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem w Łodzi, w zgrabny sposób przybliżył polskie technologie komputerowe w szerokim kontekście doby geopolitycznego detente lat 60tych i 70tych.

Inne jeszcze cechy tego interdyscyplinarnego gremium zasługują na uwagę. Oprócz uznanych wykładowców uniwersyteckich (zwłaszcza profesorowie Maciej Sysło, Wojciech Cellary, czy Piotr Sitarski), posłuchać można było przedsiębiorców (np. dr Witold Staniszkis, reprezentujący RODAN Development Sp. z o.o., czy dr inż. Jerzy Kołodziej, reprezentujący Business Potential Discovery Sp. z o.o.), którzy często sami implementowali w PRL i później rozwiązania, nad którymi wcześniej pracowali.

Kolorytu obradom dodali polonijni goście z zagranicy, dr inż. Janusz Zalewski z Floryda Gulf Coast University oraz mgr inż. Krzysztof Dąbrowski z Bundesrechenzentrum w Wiedniu). Konferencję zaś zwieńczył wykład zrealizowany via Skype inżyniera i businessmana Josha Krischera z Josh Krischer & Association GmbH (Niemcy), który podzielił się swoimi doświadczeniami z czasów Zimnej Wojny odnośnie handlu nowymi technologiami komputerowymi z państwami bloku wschodniego.

Obrady konferencji podzielone zostały na trzy bloki, do których przyporządkowano wystąpienia, w zależności od tego, na co położony został w nich akcent: 1. technologia, 2. społeczeństwo, 3. władza. Naturalnie w niektórych przypadkach organizatorzy zmuszeni zostali do kompromisów, tak by program konferencji utrzymać w czasowych ryzach, co zresztą powiodło się.

Nie mogło zabraknąć wątków, które weszły już do klasyki polemik toczonych w łonie informatyków-elektroników oraz historyków techniki w PRL, a więc problemu komputera K 202 i jego autora inż. Jacka Karpińskiego. Stanowisko w sprawie kontrowersyjnego konstruktora zajął tym razem przewodniczący Sekcji Historii Informatyki Polskiego Towarzystwa Informatycznego mgr inż. Jerzy S. Nowak.

Lekkości obradom dodały uboższe w detale techniczne, za to bogatsze w refleksje i obserwacje dotyczące ciekawych zachowań ogólnospołecznych w czasach PRL i później, wystąpienia przedstawicieli dyscyplin humanistycznych. Wśród nich były te dotyczące literatury science-fiction, prekursorskiego czasopiśmiennictwa komputerowego ("Bajtek", IKS), telewizji satelitarnej, czy last but not least zjawiska społeczności graczy komputerowych i giełdy w okresie transformacji systemowej lat 80tych i 90tych.

Pewien niedosyt pozostawia z pewnością absencja byłych funkcjonariuszy służb specjalnych PRL, na obecność których organizatorzy liczyli, w nadziei na zainicjowanie lepiej niż dotychczas wyważonej dyskusji na temat roli MSW i MON w transferze technologii (także nielegalnym) z krajów OECD, EWG i ASEAN na teren PRL, zwłaszcza w latach 80tych XX w. Tym bardziej cieszyła obecność pułkownika Tadeusza Koczkowskiego, reprezentującego swoją osobą kontrwywiad wojskowy PRL, który też - aczkolwiek w ograniczonym zakresie - podzielił się z uczestnikami meandrami pracy drużyn pelengacyjnych LWP. Znacomitym uzupełnieniem tego wystąpienia była, obfitująca w interesujące detale, prelekcja dr Jana Burego z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego na temat technik szyfrowania i deszyfrazu stosowanych m. in. w pionie radio-kontrwywiadu MSW. Rekompensatą braku włączenia się do dyskusji byłych

oficerów spec-służb były także referaty pracowników IPN, poruszające problematykę komputeryzacji baz danych w MSW i MON. Mgr Adam Kochajkiewicz z archiwum IPN zrekonstruował z kolei wybrane aspekty inwigilowania przez służby specjalne PRL przedstawicieli handlowych i menadżerów zachodnich koncernów branży IT. Nie zabrakło również spojrzenia na drugą stronę "barykady" - dr Agnieszka Dytman-Stasieńko, zaprezentowała interesujące wątki posługiwania się technologią (zwłaszcza w zakresie łączności radiowej) przez opozycję antysystemową w PRL.

Wśród co bardziej interesujących obserwacji pokonferencyjnych odnotować można - co niepokojące, lecz autentyczne - ewidentne bariery towarzyszące, śmiałej skądinąd próbie odnalezienia wspólnego mianownika (wspólnego języka) przez uczestników, wywodzących się przecież z tak nieraz odległych dyscyplin nauki i korzystających z zupełnie innego warsztatu pracy. Z pewnością wśród wystąpień znalazły się takie, które odznaczały się większym stopniem hermetyczności, uniemożliwiając podjęcie dyskusji przez wszystkich uczestników, jak i takie, które wychodził naprzeciw postulatowi "spłycenia" specjalistycznego przekazu, ograniczenia fachowego żargonu i tym samym "rozhermetyzowania" narracji.

Wśród generalnych (uproszczonych) konkluzji powinna znaleźć się i ta, że środowisko byłych konstruktorów i informatyków, oraz przedsiębiorców, generalnie nie zgadza się z lansowaną współcześnie przez mainstream historyczny tezą, iż PRL był państwem z gruntu nieudanym pod względem rozwoju nowych technologii. W środowisku tym podkreśla się zwłaszcza wysoki poziom niektórych polskich rozwiązań tak z zakresu hardware (komputery, urządzenia peryferyjne) jak i software, rozwijanych czy to w otoczeniu badawczo-rozwojowym zakładów ELWRO, w Instytucie Maszyn Matematycznych PAN, czy też szerzej w ramach Zjednoczenia/Zrzeszenia MERA i Zrzeszeniu Informatyki. Z drugiej jednak strony specjaliści inżynierowie, podobnie jak ekonomiści i historycy mają świadomość tego (niektórzy znają to z autopsji), jak niekorzystnie na rozwój polskiej myśli technicznej wpływały chroniczne niedobory w zakresie bazy technologicznej (elementowej) i odpowiadająca za nie - na równi z restrykcjami embargowymi organizacji Cocom - niewydolność gospodarki (socjalistycznej) typu planowego.

Obradom towarzyszyła ekspozycja komputerów (z których część została uruchomiona) m. in. wyprodukowanych przez katowicką MERĘ, prezentowana w pomieszczeniach "Przystanku". Została ona przygotowana przez pracowników i wolontariuszy związanych z Muzeum Historii Komputerów i Informatyki w Katowicach z dyrektorem tego niezwykle udanego przedsięwzięcia kolekcjonerskiego Krzysztofem Chwałowskim na czele. Wystawa ta stanowiła idealne dopełnienie wystąpień i dyskusji, nadając całej imprezie klimat epoki.

Podsumowując cel powierzchownej przynajmniej integracji środowiska osób związanych z historią IT oraz elektroniki w PRL został osiągnięty. Czas pokaże, czy będzie to proces długofalowy, który umożliwi w przyszłości pogłębione interdyscyplinarne studia nad historią techniki w PRL. Fakt współpracy reprezentantów tak licznych dziedzin wiedzy, pozwala mieć nadzieję, że badania te będą daleko bardziej obiektywne niżby były one prowadzone oddzielne w hermetycznych zespołach. Konferencja bez wątpienia wychodziła zdecydowanym krokiem naprzeciwko postulatów interdyscyplinarności oraz paradygmatu Science and Technology Studies, zapoczątkowanego w historiografii amerykańskiej jeszcze w latach 60tych XX w., który do dzisiaj cieszy się popularnością w wiodących na świecie ośrodkach akademickich (jak np. MIT).

Wszystko wskazuje na to, że uda się wydać tom pokonferencyjny. Organizatorzy spodziewają się uzyskać teksty do końca niniejszego roku, przy czym kilka z nich już

napłynęło. Nieśmiało planowana jest również kolejna edycja konferencji, o nieco zmodyfikowanym spektrum tematycznym, najpewniej 2017 r.

Poniżej lista wystąpień:

- Wykład wprowadzający -Edwin Bendyk, Komputery i kult cargo. Komputeryzacja w kraju peryferyjnym

Sekcja Technologia

- mgr inż. Krzysztof Dąbrowski (Bundesrechenzentrum GmbH, Austria), Od tranzystora do mikroprocesora. Krótka historia polskich półprzewodników
- dr Tomasz Kulisiewicz (Ośrodek Studiów nad Cyfrowym Państwem, Łódź/Instytut Informatyki i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego), Polskie komputery lat 60. i 70. XX w. - produkcja i zastosowania na tle geopolitycznym i gospodarczym
- mgr inż. Jerzy Nowak (Sekcja Historyczna Polskiego Towarzystwa Informatycznego), Od K-202 do Mery-400, czyli jak wyprodukować w Polsce minikomputer
- mgr inż. Romuald Jakóbiec (badacz niezależny, Katowice), Biuro Konstrukcyjne CNPSS MERASTER w latach 1983-1988
- dr inż. Wiesław Byrski (Wydział Zarządzania i Informatyki, Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Krakowie), Co można wycisnąć z minikomputera MERA z pamięcią operacyjną 8K i dyskiem 5 MB?
- mgr inż. Piotr Dumania (Instytut Techniki Elektronowej), Uruchomienie produkcji układów scalonych w NPCP CEMI
- dr hab. Beata Konopska (Instytut Geodezji i Kartografii, Warszawa), Informatyzacja procesów kartograficznych w PRL jako element wspólnej polityki państw bloku wschodniego
- dr Roman Dolczewski (Instytut Ekonomiki Przemysłu Chemicznego, Warszawa), Przełamanie "żelaznej kurtyny" przez polski system informacji patentowej dla przemysłu chemicznego INPACHEM
- dr Dawid Keller (Muzeum w Rybniku), Informatyzacja Polskich Kolei Państwowych w drugiej połowie lat siedemdziesiątych na przykładzie Śląskiej DOKP
- dr Witold Staniszkis (Rodan Development Sp. z o.o., Warszawa), Produkcja i licencjonowanie oprogramowania narzędziowego w latach 70-tych i 80-tych - na przykładzie oprogramowania zarządzania bazą danych SYKON i RODAN
- dr inż. Janusz Zalewski (Department of Software Engineering, Florida Gulf Coast University, USA), Początki i rozwój konstrukcji i zastosowań systemu CAMAC w Polsce do roku 1990

- mgr inż. Tadeusz Korniak (Bister Sp. z o. o. Chorzów), mgr inż. Piotr Fuglewicz (Muzeum Historii Komputerów i Informatyki), MASTER - zaawansowany system operacyjny stworzony w warunkach przemysłowych
- dr inż. Jerzy Kołodziej (Business Potential Discovery Sp. z o.o., Warszawa), PROTOOL - system, który powstał za "żelazną kurtyną" i brał udział w projekcie kosmicznym NASA
- dr inż. Tomasz Barbaszewski (badacz niezależny, Kraków), UNIX i polska transformacja

Sekcja Społeczeństwo

- prof. dr hab. Maciej Sysło (Uniwersytet Wrocławski/Uniwersytet Mikołaja Kopernika), Zasługi PRL-u dla edukacji informatycznej
- prof. dr hab. inż. Wojciech Cellary (Katedra Technologii Informatycznych, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu), Historia polskiego komputera edukacyjnego Elwro 800 Junior
- mgr Bartłomiej Kluska (IPN Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, O. Łódź), Komputeryzacja jakby od końca - obywateli, przedsiębiorstw i uczelni schyłkowego PRL-u
- mgr inż. Aleksander Zawada (Instytut Tele- i Radiotechniczny, Warszawa), Elektronika próżniowa w PRL
- dr hab. prof. Uł. Piotr Sitarski (Katedra Mediów i Kultury Audiowizualnej, Uniwersytet Łódzki), Poza systemem. Dyfuzja techniki wideo w Polsce lat 70. i 80.
- dr Krzysztof Jajko (Instytut Kultury Współczesnej, Uniwersytet Łódzki), Telewizja z nieba dla wszystkich. Instytucjonalne i pozainstytucjonalne inicjatywy związane z upowszechnianiem telewizji satelitarnej w schyłkowym PRL
- mgr Piotr Torka-Lis (Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński), Obiekt kultu czy symbol nostalgii? Współczesna recepcja produktów Zjednoczenia UNITRA i ich rola w podtrzymywaniu mitu technokratycznej Polski Edwarda Gierka
- dr Joanna Walewska (Katedra Kulturoznawstwa, Uniwersytet Mikołaja Kopernika), mgr inż. Maciej Białecki (C.H.Erbsloeh Sp. z o.o.), Powojenna historia "IKI", czyli rzecz o nacjonalizacji przemysłu radiotechnicznego
- dr Wiesław Cetera (Instytut Dziennikarstwa, Uniwersytet Warszawski), Prasa informatyczna dla młodzieży 1986-1990. IKS - Informatyka, Komputery, Systemy - studium przypadku
- dr Maria B. Garda (Katedra Mediów i Kultury Audiowizualnej, Uniwersytet Łódzki), "Pokolenie Bajtka". Od giełdy komputerowej do kultury graczy
- mgr Grzegorz Zyzik (Instytut Polonistyki i Kulturoznawstwa, Uniwersytet Opolski), "Bajtku dopomóż, jesteśmy w kropce!" Początki społeczności graczy w PRL-u
- dr Patryk Wasiak (Instytut Kulturoznawstwa, Uniwersytet Wrocławski), Ekonomiczne i społeczne funkcje giełd komputerowych w okresie transformacji systemowej

- mgr Szymon Kukulak (Wydział Polonistyki, Uniwersytet Jagielloński), Czerwone komputery w czerwonej SF. Informatyzacja Bloku Wschodniego a polska literatura fantastyczno-naukowa doby PRL-u
- dr Adam Dziuba (IPN Biuro Edukacji Publicznej, O. Katowice), Marax i jego następcy. Komputer w polskiej literaturze Science Fiction
- mgr Aleksandra Wierzchowska (IPN Centrum Edukacyjne IPN Przystanek Historia, Warszawa), "SF jest ulubioną rozrywką informatyków". Polski fandom a popularyzacja elektroniki

Sekcja Władza

- mgr Adam Kochajkiewicz (IPN Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, O. Wrocław), Przedstawiciele zachodnich firm branży IT w PRL lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych - studium przypadków
- dr Agnieszka Dytman-Stasieńko (Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu), Haktywizm czasów analogowych. Dwa modele elektronicznego nieposłuszeństwa obywatelskiego: Ireneusza Haczewskiego i Jana Hanasza
- dr Franciszek Dąbrowski (IPN Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, Centrala - Warszawa), System informacyjny Departamentu III MSW: analiza informacji i prowadzenie dokumentacji działań operacyjnych
- dr Monika Komaniecka (IPN Biuro Edukacji Publicznej, O. Kraków), Informatyzacja Biura "B" MSW - koncepcje, realizacja, efekty
- mgr Bartosz Kapuściak (IPN Biuro Lustracji, O. Katowice), Podsystemy informatyczne "DOWÓD-KW1" i "DOWÓD-KW2" w Wojskowej Służbie Wewnętrznej
- płk Tadeusz Koczkowski (Stowarzyszenie Wspierania Bezpieczeństwa Narodowego), Kontrywiad wojskowy w PRL i potem. Środki technik operacyjnych
- dr Jan Bury (Instytut Prawa Międzynarodowego, Unii Europejskiej i Stosunków Międzynarodowych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Kryptografia i kryptoanaliza w organach bezpieczeństwa państwa Polski Ludowej
- dr Mirosław Sikora (IPN Biuro Edukacji Publicznej, O. Katowice), Wywiad MSW PRL jako instrument śledzenia globalnych trendów w rozwoju IT 1970-1990
- inż. Josh Krischer (Josh Krischer & Associates GmbH, Niemcy), CoCom or Trading with "commies". Outside view (transmisja skype)

<http://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/2015/10/high-tech-za-zelazna-kurtyna-relacja.aspx>